

DUES OBRES INÈDITES DE JAUME TIÓ

Juan ANTONIO GONZÁLEZ

RESUM

Amb aquest treball volem fer públiques dues obres de Jaume Tió que fins avui només havien estat publicades de forma fragmentària. *Arrepentimiento* és l'obra que va escriure per tal d'obtenir el perdó del seu pare quan va tornar a Tortosa després d'haver fugit a Madrid; és interessant perquè explica els motius de la fugida i les penalitats que va passar durant el viatge. Alguns fragments del *Romanç* es troben a les biografies sobre el nostre autor, però en cap d'elles de forma íntegra. Els originals es poden consultar a la Biblioteca de Catalunya.

Paraules clau: Jaume Tió, edició, romanç inèdit

RESUMEN

La intención de este trabajo es dar a conocer dos obras de Jaume Tió que hasta hoy sólo se habían publicado de forma fragmentaria. *Arrepentimiento* es la poesía que escribió para obtener el perdón paterno cuando regresó a Tortosa tras su escapada a Madrid; interesa porque da a conocer los motivos de la escapada y las penurias que pasó durante el viaje. Varios fragmentos del *Romance* se pueden encontrar en algunas de las biografías sobre nuestro autor, pero en ninguna de ellas de forma completa. Los originales de ambas se pueden consultar en la Biblioteca de Catalunya.

Palabras clave: Jaume Tió, edición, romance inédito

ABSTRACT

The aim of this work is to publicize two works by Jaume Tió, which, up to date, had only been published partially. *Arrepentimiento* is the poem he wrote to get his father's forgiven when he came back home to Tortosa after his getaway to Madrid. It is interesting because it explains the reasons of his getaway and the misadventures he experienced throughout the journey. Some excerpts of the *Romance* can be found in some of the biographies of this author, but never in their totality. The original words can be found at the Biblioteca de Catalunya.

Key words: Jaume Tió, edition, inedit romance

DUES OBRES INÈDITES DE JAUME TIÓ

Juan ANTONIO GONZÁLEZ

UNED

La producció poètica de Jaume Tió ha restat pràcticament inèdita. Si exceptuem alguns poemes publicats a revistes de l'època, avui difícils de consultar, només trobem fragments d'alguns dels poemes que va escriure a les seves biografies. Així ho han estat els dos poemes que els oferim a continuació.

I. Arrepentimiento

Jaume Tió va estudiar al Seminari de Tortosa primer curs de Teologia (1833-34), per la qual cosa sembla que la primera intenció era la de prendre els hàbits sacerdotals. Però sigui perquè no tenia vocació, sigui perquè el Seminari va ser tancat, el cas és que l'últim trimestre de 1834 trobem el nostre personatge estudiant Dret a València.

Les vicissituds d'aquest primer curs les podem seguir per la correspondència que manté amb el seu pare i també amb altres tortosins amics o parents seus.¹ Per elles podem veure com es passa de l'eufòria inicial als primers problemes que té l'estudiant, que són causa de molta preocupació per al seu pare, perquè, entre altres coses, suposen la pèrdua dels diners que havien de servir per a la seva manutenció. Què se'n va fer d'ells, no queda clar: segons Jaume, van servir per ajudar un amic que tenia problemes; però no devia ser veritat, ja que en aquest cas no tindria raó de ser la fugida de València cap a Barcelona. D'aquí estant, escriu a son pare demanant-li perdó i torna a Tortosa, on passarà l'estiu de 1835.

El curs següent torna a València a seguir els estudis, però poc s'hi està, ja que, segons Mestre, torna a fugir cap a Barcelona, retorna a València i d'allí se'n va el 29 d'octubre en diligència cap a Madrid.

Poc després d'aquesta nova aventura, probablement al desembre, Jaume es presenta a Tortosa a demanar perdó al seu pare pels problemes que li ha donat, però aquest no el vol rebre i el noi s'ha d'allotjar a casa d'altres parents.

1. Les cartes manuscrites que es conserven són a la Biblioteca de Catalunya, juntament amb la transcripció a màquina feta per Francesc Mestre i Noé.

Obté el perdó patern després de molt insistir. Un dels mitjans emprats és una composició en vers que literàriament té escassa qualitat, perquè es tracta d'una obra primerenca (Tiò té 19 anys) que deuria fer apressat per les circumstàncies que estava vivint, i fa la impressió (com gran part de la seva obra) d'estar feta amb certa rapidesa i sense preocupar-se per corregir-la. Tanmateix ens interessa perquè en ella trobem algunes de les raons que el van empènyer a fugir i també el camí que va seguir i les penalitats que va passar.

Transcrivim la poesia tal com la trobem escrita al manuscrit, sense cap mena de correcció.

Arrepentimiento: por J. Tiò à su Señor Padre

Rompa el silencio ya la pena mia
Y busque al menos mi dolor consuelo
Yo lo quise es verdad: mis infortunios
De mis errores son el crudo efecto
¿De un padre airado la terrible ira
Evadir consiguióse en algun tiempo?
Entre delicias mil siempre mimado
Gozé yo ufano en el paterno seno
Los dias mas felices que pasaron
Quizás á no volver cual leve sueño
Y como fugaz sombra pasagera
Pasó mi antigua dicha y mi contento.
Medré entre mil placeres, las caricias
Halagaron tambien mi infantil seno.
¡Y cuán indignamente, padre mio,
A vuestro fino amor he satisfecho!
Apagóse en mi pecho la ternura
Que natura esculpió en todos los pechos,
Que sangre tienen ¡malhadado dia!
Y qué error cometí! Solo un momento
Borró en mi mente los pasados años
Mis pasadas venturas, mis recuerdos!
Antes muriera que tamaña falta
Cometiera infeliz y que los derechos

Paternales hollára cual demente
 Que piensa y obra sin juicio, ciego!
 Mis dichas se volvieron desventuras,
 La paz del corazon atroz tormento.
 Del mal empero nunca me apartaba
 ¡O de la obstinación mísero efecto!
 Vana y falazmente confiado
 Al ancho mar corria desde el puerto
 De un mal á otro mayor veloz corria
 Sin apartarme del infando empeño
 La voz de la razon, pues la acallaban
 Mi desesperación y mi despecho.
 ¿Quién hubiera ¡ay de mí! Jamas pensado
 Que tras ventura tal, tantos acerbos
 Pesares subsiguiendo y dolores?
 ¡Ayme! lo merecí, y este recuerdo
 Rellena de dolor el alma mia
 Padre no os mueve mi penar intenso?
 Ved mis cuitas y mirad el llanto
 Que brota de mis ojos y mi pecho
 Arroja suspirando al aire vago.
 Cuando iluso dejé el hogar paterno
 A Barcino marché, de allí á Valencia
 El mar atravesando en frágil leño,
 Sin guia, sin apoyo, maldecido
 Abandonado a la merced del tiempo.
 Conocí de un amigo veleidoso
 La constancia pueril. Volé al momento
 En pos de otro mejor á quien yo siempre
 Obligado estaré por sus consejos.
 “Volad, me dijo, á la paterna casa,
 “Postraos, y obediente acatamiento
 “Ofreced al que mas que nadie os ama
 “A vuestro padre.” Yo obcecado, necio
 Desprecié sus palabras amistosas
 Y hácia Castilla me salí al momento
 Las inmensas llanuras de la Mancha
 Atravesé sin guia en el invierno
 Llegué en fin a Madrid. Por vez primera

Después de mis desvios en mi pecho
Clamó naturaleza, presté oído,
Invoqué a la razón, númen eterno,
Ella me descubrió mis desvaríos
Mis faltas y mi error, mis devaneos.
Ella en fin me animó á que corriera
A postrarme ante vos, ella es el sendero
De la virtud del que apartado iba
Me indicó cariñosa. No ya ciego
Volé á mi perdición: arrepentido
Abrí mis ojos al piadoso cielo
Y perdón le pedí de mis deslices
Y mis plegarias ofrecí al eterno.
Retrogradé animoso, noche y día
Caminé sobre nieve, y sobre hielo,
Las inclemencias sufrí de las montañas
Y cien veces caí al furor del viento.
Aquí ya me teneis, os he ofendido,
Indigno soy de amor, nada merezco.
Delante vuestros ojos indignados
Debo ser nominado hijo perverso.
Merezco vuestras iras, vuestro enojo
Maldecidme... mas no... sobrados fieros
Son los dolores que mi seno anida.
Recordad que sois padre, que mis yerros
Perpetré sin razón, sin albedrío...
¡Pero ¡oh bajeza! pude cometerlos!
¿Infelice de mí que es lo que hice?
De todos los delitos el postrero.
Confuso, avergonzado, arrepentido,
Mis ojos hechos fuentes aun me atrevo
A pedir os perdón; porque apartado
De vuestro lado yo vivir no puedo.
Sed clemente, piadoso, padre mío,
Salga bien pronto del sensible pecho
Una sola palabra, una palabra,
Pero, que sea de amor, y de consuelo.

Tortosa 14 Diciembre 1835 = Jaime Tió.

No sabem fins a quin punt el penediment era real o fingit, ni si els passos que va donar van ser reals o són invenció; per exemple, Mestre ens diu que va a Madrid en diligència,² mentre que a la composició hi figura “Las inmensas llanuras de la Mancha / atravesé sin guía en el invierno”.

La veritat és que aquest penediment que diu tenir en el poema li va durar ben poc. Perdonat de nou pel seu pare, sembla que resta un temps a Tortosa i se'n va a Barcelona, on treballa per a l'editor Oliveres, però amb el cap posat en nova fugida, aquesta vegada molt més lluny, ja que després de moltes vicissituds, arribarà a París on s'estarà fins al 1838, any en què, via Madrid, tornarà a Tortosa on, com ja era habitual, demanarà el perdó patern.

II. Malas lenguas han hablado (Romanç)

Basant-nos en les obres de Mestre,³ Elias de Molins⁴ i un manuscrit del mateix Tió,⁵ hem pogut reconstruir la totalitat d'un romanç històric, el tema del qual li devia ser molt grat, ja que el trobem tractat, a més, a la seva obra de teatre *El castellano de Mora*, encara que aquí en prosa.

L'assumpte és el següent: el rei de França Lluís VII s'havia casat amb Isabel, filla del rei-emperador Alfons VII de Castella. Temps després, el rei francès va ser advertit que la seva dona era filla bastarda d'Alfons, fruit dels amors d'aquest rei amb una amant jueva.⁶ L'enuig de Lluís va ser molt fort i va mantenir una tensa trobada a Burgos amb el seu sogre, exigint-li saber la veritat. Alfons li assegurà que la seva filla era legítima i cada rei se'n tornà cap a la seva cort.

D'on trau Tió aquest assumpte? És una mica embolicat, però indicador de la vasta cultura de Tió. El mateix tema havia estat tractat en diverses obres medievals: una és el “*Chronicón Mundi*” del bisbe D. Lucas de Túy, dit el Tudense; aquesta se suposa basada en la *Peregrinación del rey Luis de Francia*, obra perduda, però refosa a *De adventu Regis Franciae in Hispanium*, que és el capítol IX de l'obra *De Rebus Hispaniae*, de Rodrigo,

2. *Temps...*, pàg. 60.

3. Mestre i Noé, Francesc: *Temps, vida i obres del polígraf D. Jaume Tió i Noé (1826-1844)*, Lluís Mestre, Tortosa, 1982, pp. 95-97

4. Elias de Molins, Antonio: *Diccionario de escritores y artistas catalanes del siglo XIX* (2), 1895, pp. 670-671.

5. Manuscrit 1428 de la Biblioteca de Catalunya.

6. Aquest tema havia estat tractat també al drama neoclàssic *Raquel*, de Vicente García de la Huerta.

arquebisbe de Toledo; per últim, el trobem també a la *Primera Crónica General*, la qual va ser escrita a l'Escuela de Traductores de Toledo, supervisada per Alfons X el Savi.⁷

A l'obra que vam escriure sobre Tió,⁸ deduïem que, de les tres, Tió degué conèixer la segona, ja que a la primera la reina Isabel figura com a néta del Comte de Barcelona i a la segona, com diu Tió, és la neboda (realment ho era). En efecte, al manuscrit que es conserva a la Biblioteca de Catalunya d'*El castellano de Mora*,⁹ a l'últim foli hi ha una anotació de l'autor que diu:

“En el cronicón del arzobispo D. Rodrigo cap. IX se lee lo siguiente
Post hac quidam malignis inter eum [Alfonso 7º] et regem Francia volentes...”

que és, en efecte, un fragment de la crònica indicada.

A la mateixa obra oferíem part del text, reconstruït segons els fragments que publicaven Mestre i Elias de Molins, però indicàvem que semblava mancar-hi el final. Efectivament, vist el manuscrit mencionat, hi ha un fragment de vuit versos que constitueixen, sense dubte, la fi del romanç. El text final reconstruït és el que oferim a continuació. Per a l'edició hem normalitzat l'accentuació i hem corregit algunes errades dels textos segons el manuscrit. També hem numerat els fragments III i IV, separats al manuscrit per guions.

7. Agraïixo al professor José Rico de la UNED l'amabilitat de trametre'm les dades documentals d'aquest assumpte.

8. *L'escriptor tortosí Jaume Tió i Noé segons les seves obres*, UNED, Tortosa, 2005.

9. Tió y Noé, Jaime: *El castellano de Mora*, Ms. 1424, Biblioteca de Catalunya.

I

*Malas lenguas han fablado
 que Alfonso, rey de Castilla,
 cayó en mal caso de amor
 con una fembra judía,
 e que deste amor bastardo,
 pasados que fueron días
 preñez avino a la fembra,
 e al rey Alfonso una fija.
 Lenguas que tramaron tal
 e mintieron desta guisa
 para mancillar al rey
 forjan hoy otra mentira.
 Dicen que el fruto mestizo
 de sangre real e judía
 ciñe en el reino de Francia
 corona no merecida;
 que el rey de España se calla
 cuando el de Francia se irrita
 e que mal obra el primero
 si a duda el segundo incita
 sin curar de desmentir
 al que miente desta guisa.*

II

*Campanas tocan rebato,
 reina en Burgos la algazara,
 parches y trompetas tocan
 y cuelgan sedas las casas:
 en las ventanas asoman
 doncellas ataviadas,
 e detrás de ellas las viejas
 refunfuñan e no callan.
 Ya viene el rey D. Alfonso
 en comitiva preciada
 de condes e ricos homes
 la flor e nata de España.*

*Berenguer de Barcelona
el primero le acompaña:
después le sigue D. Lope
de Haro, señor de Vizcaya,
e a su lado Nuño Alfonso
el vencedor de batallas.
Apenas coge la gente
siendo espaciosa la plaza,
mas así que llega el rey,
la gente escombra y escampa,
temiendo que los maceros,
descarguen sendas porradas.
Se oyen gritos de más lejos:
ya llegan, dicen, ya pasa,
e se presenta montado
Luis Séptimo de Francia.
Alfonso sale al encuentro,
pero su yerno se para:
teneos, señor, le dice,
e se tiene el rey e calla.*

III

*“Si os membráis, rey D. Alfonso,
del día que por amor
vos demandé vuestra fija
e la di un corazón,
si cuidáis que soy noble
cual rey de Francia y señor,
mirad la mancha que cae
en mi corona y blasón
si es verdad lo que se cuenta
en mengua vuestra e borrón.
Si pensasteis por ventura
que debo cargarme yo
con la pena del pecado
e del mal que finca en vos,
pensasteis mal D. Alfonso,*

*e vive Dios sin razón.
 ¿De quién es hija mi esposa,
 e quiénes sus padres son?
 Si vos calláis por más tiempo
 tengo de decirlo yo.
 Vos sois el padre, la madre
 es de tan baja extracción
 que deshonrara a un villano...”*

*El que tal dijo mintió,
 responde furioso, Alfonso;
 nombrad al que así fabló
 que non le valrá por cierto
 non tener real blasón
 nin le ha de valer tampoco
 la villanía al traidor;
 ca para vengar mi afrenta
 me faré villano yo.*

*—Calmadvos, rey, que bien prueba
 la verdad vuestro furor.*

*—Esto non basta, mi yerno,
 non basta la irritación.
 Sabed que la vuesa esposa,
 fija de mi casto amor,
 la tuve de Berenguela,
 hermana de D. Ramón
 Berenguer de Barcelona;
 que non ha ningún baldón,
 nin vos abaja l'alcurnia,
 nin vos lleva deshonor;
 e miente la mala lengua
 del que diga otra razón,
 ca por defender la nuestra
 todos los nobles que son
 cara por cara presentes
 han de lidiar por mi pro
 contra el mal aconsejado
 que a Isabel vilipendió;
 e si vos la denostareis
 yo lidiaré contra vos,*

*y el honor me dará fuerza
para salir vencedor.*

IV

*Y acabaron las razones,
porque dejando el caballo
el rey Luis satisfecho
se fue de Alfonso a los brazos,
y así que obtuvo el perdón
por haberle agraviado,
volviose la comitiva
con los reyes a palacio.*

Tió no va tenir massa fortuna en la vida, com no la tingueren tampoc les seves obres després de mort. Les poesies no han trobat qui les reculli i les editi (encara que Mestre va reunir les que va poder i les va donar a la Biblioteca de Catalunya); de les obres teatrals, se'n poden trobar dues d'editades en la seva època: *El castellano de Mora* i *Alfonso III el liberal o Leyes de deber y amor*; una tercera, *Generosos a cual más*, no l'hem poguda localitzar. L'última, *El espejo de las venganzas*, resta incompleta: Víctor Balaguer va publicar part del primer acte a la revista *El Sol* i, segons diu el mateix escriptor, va donar l'obra sencera al museu que va fundar a Vilanova i la Geltrú, però allí només n'hem trobat el segon acte.

De la primera obra teatral s'ha fet una edició els darrers anys, a càrrec d'Esteban Gutiérrez Díaz-Bernardo, editada per la Diputació de Toledo (1999), però tampoc no es troba avui a l'abast del públic. Seria interessant que s'intentés recollir tota la producció esparsa de l'escriptor tortosí i que els originals fossin dipositats a l'Arxiu de Tortosa, lloc adient, creiem, per a conservar la producció d'aquest o qualsevol altre dels escriptors de la nostra comarca.

Data de recepció de l'article: setembre de 2007

Data d'acceptació i versió final de l'article: octubre de 2007